

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14862282>

SHARQ VA G'ARB MUTAFAKKIRLARINING SHAXSNI TARBIYALASH, O'QITISH VA RIVOJLANTIRISH HAQIDAGI QARASHLARI

Qo'shoqov Farrux Furqat o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim fakulteti tyutori

farruxadilov1992@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Sharq va G'arb mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish haqidagi qarashlari chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida bu yondashuvlarning uyg'unlashuvi haqida fikr yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** Sharq mutafakkirlari, G'arb mutafakkirlari, shaxs tarbiyasi, ta'lim, rivojlanish, ma'naviy kamolot, axloqiy tarbiya, ilmiy bilimlar.*

Sharq va G'arb falsafiy maktablari insonni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirishga oid turli qarashlarga ega bo'lib, bu qarashlar o'z davrida shaxsning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Sharq mutafakkirlari insonni ma'naviy yetuklikka va axloqiy yuksalishga yo'naltirgan bo'lsa, G'arb mutafakkirlari ilmiy bilim va ratsional fikrlash asosida ta'lim berishni afzal ko'rishgan. Ushbu maqolada bu ikki yondashuvning zamonaviy ta'lim tizimida qanday uyg'unlashishi mumkinligi o'rganiladi. Sharq mutafakkirlari shaxs tarbiyasida axloqiy tarbiya va ma'naviy poklikka katta e'tibor qaratishgan. Ularning fikricha, shaxsning axloqiy yetukligi jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Abu Nasr Farobiy shaxsni axloqiy va ma'naviy kamolotga erishishda yetakchi shaxsiyat sifatida ko'radi. Farobiy shaxsni tarbiyalashda axloqiy qadriyatlarni o'rganish va ularga amal qilishning ahamiyatini ta'kidlaydi. U insonni to'g'ri yo'lda

tarbiyalash, yaxshi axloqiy xususiyatlarni rivojlantirish kerak - deb hisoblaydi. U shuningdek bilim olish va tafakkur qilish jarayonini ta'limning ajralmas qismi deb biladi. Insonning ma'naviy o'sishi uchun bilim, o'z-o'zini anglash va atrofdagi olamni tushunish zarur. Farobiy ideal insonni tarbiyalash zarurligini ta'kidlaydi. Ideal inson, uning fikricha, bilimli, axloqiy jihatdan yetuk va ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan shaxs bo'lishi kerak. Farobiy shaxsning ijtimoiy aloqalarini ham muhim - deb hisoblaydi. U shaxsni tarbiyalashda, insonlar o'rtasidagi aloqalar va bir-biriga bo'lgan hurmatni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Shaxsning ma'naviy kamoloti, uning axloqiy va estetik jihatdan rivojlanishi bilan bog'liq. Farobiy, insonni o'z ichki dunyosini tushunishga va o'zi bilan muvozanatda bo'lishga rag'batlantiradi.

Imom G'azzoliy esa shaxsning ichki pokligi va axloqiy tozaligiga katta e'tibor qaratadi. G'azzoliy axloqiy fazilatlar orqali inson jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Sharq falsafasi shaxsni axloqiy va ma'naviy jihatdan shakllantirishni inson kamolotining eng muhim qismi deb biladi.

G'arb falsafasida esa shaxsning intellektual rivoji va ilmiy bilimlarga ega bo'lishi asosiy e'tiborni tortadi. G'arb mutafakkirlari ta'lim tizimida ilmiy bilimlarni targ'ib qilish orqali shaxsni yetishtirishga urg'u berishgan.

Jon Lokk shaxsning bilim va tajriba orqali shakllanishi zarurligini ta'kidlaydi. U insonni o'qitish va bilim berish jarayonini uning hayotidagi eng muhim jihatlardan biri deb biladi. Lokk shaxsning rivojlanishi uning olgan ta'limiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi.

Jan-Jak Russo shaxsni erkin va tabiiy tarzda rivojlantirish tarafdori bo'lgan. Uning qarashlarida insonni tabiiy qobiliyatlarini ochishga katta e'tibor berilgan. Russo ta'lim jarayonida bolalarni tabiat bilan uyg'un holda tarbiyalashni muhim deb bilgan.

Immanuel Kant shaxsni axloqiy qoidalarga asoslanib tarbiyalashni eng muhim vazifa sifatida ko'radi. Uning fikricha, inson xatti-harakatlarini axloqiy me'yorlar va

tamoyillar bilan boshqarishi kerak. Kantning falsafasida axloqiy tarbiya asosiy o‘rinni egallaydi.

Sharq va G‘arb mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o‘qitish va rivojlantirish haqidagi qarashlari ko‘plab tarixi va falsafiy qatlamlarga ega. Har ikki mintaqadagi mutafakkirlar o‘z davrining ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda ta’lim va tarbiyaning ahamiyatini tushunishgan.

Konfutsiy ta’limni axloqiy qadriyatlar asosida rivojlantirishni maqsad qilgan. U shunday degan: "Ta’limdan maqsad, insonlarni yaxshilikka yo‘naltirishdir." U insonlar orasidagi munosabatlarni yaxshilashga intilish va o‘zaro hurmatni oshirishga urg‘u berdi.

Ibn Sinoning ta’lim haqidagi qarashlari bilimni faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy jihatdan ham o‘rganishga yo‘naltiradi. U "Bilim, inson ruhining eng oliy mukofoti va uning rivojlanishining asosi hisoblanadi," - deb ta’kidlagan.

Platon ta’limni ideal jamiyatni qurishda asosiy unsur deb bilgan. "Ta’lim, ideal jamiyatni qurishda eng muhim unsurdir." Platon ta’lim jarayonini ijtimoiy struktura bilan bog‘lagan va ruhiy tarbiya muhimligini ta’kidlagan.

Maria Montessori ta’limi bolalarning mustaqil o‘rganishini va yaratuvchanligini rivojlantirishga qaratilgan. "Bolalar o‘z-o‘zini anglash va mustaqil o‘rganishga qodir," - deb ta’kidladi.

Jon Dewey ta’limni tajribali o‘rganish jarayoni sifatida ko‘rdi va "Ta’lim jarayoni o‘rganilayotgan mavzuning ijtimoiy kontekstini hisobga olishi kerak," deb ta’kidladi.

Albert Bandura "O‘rganish jarayonida rol modellari va ijtimoiy muhit muhim ahamiyatga ega," - deb ta’kidladi. Bandura o‘zining ijtimoiy o‘rganish nazari orqali ta’limda ijtimoiy ta’sirni ko‘rsatdi.

Lev Vygotskiy ta’lim jarayonida ijtimoiy interaktsiyaning ahamiyatini ta’kidladi: "Ijtimoiy muhit o‘rganish jarayoniga ta’sir qiladi." Bu fikr, shaxsiy rivojlanishda ijtimoiy kontekstni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Abraham Maslou shaxsning ehtiyojlarini ierarxiyasini shakllantirgan va "Ehtiyojlar ierarxiyasi shaxsning rivojlanishida ta’limning ahamiyatini belgilaydi," -

deb aytgan. Maslouning nazariyasi shaxsning o'zini rivojlantirishida har bir ehtiyojning qondirilishi muhimligini ko'rsatadi.

Sharq va G'arb mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish haqidagi qarashlari ko'plab qadriyatlarni va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu qarashlar shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish, axloqiy qadriyatlar, mustaqil fikrlash va tajribali o'rganishga qaratilgan bo'lib, har ikkala mintaqada ta'lim jarayonining asosiy maqsadini belgilaydi.

Sharq va G'arb mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish haqidagi qarashlarini o'rganish bizga muhim:

✓ Turli madaniyat va falsafalar kontekstida ta'lim va tarbiya usullarini o'rganish, kengroq va ko'p qirrali yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Bu, o'quv jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi.

✓ O'quvchilarni axloqiy qadriyatlar bilan tarbiyalash, ularning shaxsiy va ijtimoiy hayotida yaxshi muhit yaratadi. Bu, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

✓ O'quvchilarga o'z qobiliyatlarini va ehtiyojlarini anglashga yordam berish, ularning shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu, o'quvchilarning o'zlarini tanishlariga, maqsadlari va orzularini belgilashlariga yordam beradi. Turli mutafakkirlar tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy o'rganish va emotsional intellekt haqida bilish, o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu, ularning jamoada ishlash, muammolarni hal qilish va boshqalar bilan o'zaro aloqalarini yaxshilashga yordam beradi.

✓ Ijodiy yondashuv va kreativ fikrlashni rivojlantirish orqali, o'quvchilar innovatsion g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bu, ularning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

✓ Mutafakkirlar tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalar va amaliyotlarni o'rganish, ta'lim jarayonini takomillashtirish va zamonaviy pedagogik usullarni joriy etishga imkon yaratadi.

Sharq va G'arb mutafakkirlarining qarashlarini o'rganish, boshqa madaniyatlarning ta'lim va tarbiya usullarini tushunishga yordam beradi, bu esa global muhitda yanada yaxshi aloqalar o'rnatishga imkon beradi. Bu mavzuni o'rganish, nafaqat ta'lim sohasida, balki shaxsiy va ijtimoiy hayotda ham muhim bilimlar va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bularning barchasi, o'quvchilarni muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga imkon yaratadi.

Sharq va G'arb mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish haqidagi qarashlari bir-biridan farq qilsa-da, ularning umumiy maqsadi insonni komillikka yetkazishdir. Sharq mutafakkirlari axloqiy va ruhiy tarbiyaga katta e'tibor qaratib, insonning ichki olamini va ma'naviy barkamolligini rivojlantirishni asosiy vazifa deb bilgan. G'arb mutafakkirlari esa asosan ilmiy yondashuv va amaliyotga tayanib, inson tafakkurini rivojlantirish, individual erkinlik va mustaqil fikrlashni rag'batlantirishga e'tibor qaratgan. G'arb da inson erkinligi va aql-idrok orqali jamiyatda muvaffaqiyatga erishish g'oyasi keng tarqalgan.

Sharq madaniyatida murabbiylar va ustozlarning roli juda muhimdir. Ular nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarga tarbiyaviy va ma'naviy yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi shaxslar sifatida qaraladi. Sharq mutafakkirlari sabr va toqatni tarbiyalash jarayonida muhim axloqiy fazilatlar deb hisoblaydilar. Bu fazilatlar shaxsning kelajakda muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi. An'analar va urf-odatlar: Ta'lim jarayonida an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolish va o'quvchilarga madaniy merosni yetkazish muhim ahamiyatga ega. Konstruktivist yondashuv, masalan, Lev Vygotskiy va Jean Piaget tomonidan ilgari surilgan, o'quvchilarning o'z bilimlarini mustaqil ravishda qurishiga yordam beradi. O'qituvchilar ko'proq muammolarni hal qilish va o'z fikrlarini ifoda etish orqali o'rgatadilar. O'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlash, ularning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos keluvchi o'quv dasturlarini ishlab chiqish zarurligi ta'kidlanadi.

G'arb pedagogikasi o'quvchilar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Ikkala yondashuvda ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligi e'tirof etiladi. O'quvchilarga muammolarni tahlil qilish va o'z fikrlarini asoslashga yordam berish kerak. Ta'lim jarayonida emotsional intellektni rivojlantirish, o'quvchilarning o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilarning individual o'rganish uslublarini hisobga olish, har bir o'quvchining o'ziga xos qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keluvchi yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Ushbu g'oyalar ta'lim jarayonini yanada boyitishga va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Har ikki mintaqada ham shaxs rivojlanishi muhim masala sifatida qaralgan. Sharqda bu jarayon ko'proq ruhiy tarbiya orqali amalga oshirilsa, G'arb da ilmiy izlanish va eksperimentlar orqali shaxsning intellektual o'sishi qo'llab-quvvatlangan. Oqibatda, madaniy va tarixiy tafovutlarga qaramay, ham Sharq, ham G'arb shaxsni komillikka yetkazishga intilgan, bu esa inson taraqqiyotining turli ko'rinishlarini yuzaga keltirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ibragimov X, Abdullaeva Sh. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.
2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.
3. Mavlonova R, O.To'raeva O, Xoliqberdiev K. Pedagogika darslik. T., 2001 yil.
4. Ibn Sino (2008). Tibbiyot va tarbiya. Buxoro: Buxoro universiteti nashri.
5. Dewey, J. (2000). Democracy and Education. New York: The Free Press.